

LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA A L'ESGLÉSIA DE SANTA EULÀLIA

Poc ens podíem imaginar els alaiorencs i alaiorenques que amb més o menys assiduitat acudíem a la parròquia de Santa Eulàlia que davall de les seves rajoles s'amagaven tantes històries. I poc em podia imaginar jo que tindria la sort i la responsabilitat de dirigir una excavació arqueològica en el seu interior.

L'excavació que hem fet aquest novembre passat es va acabar convertint en notícia i tothom que va voler va poder observar aquell "forat" a l'esquerra de la porta principal on sense ordre aparent s'acumulaven esquelets, nínxols, murs i, fins i tot, un sitjot de més de dos metres de profunditat.

Aquestes restes arqueològiques encara estan en fase d'estudi però ben segur que n'extraurem molta informació que ens permetrà conèixer millor la història tant de la gent que va viure aquí abans que açò fos el poble que coneixem com d'aquells i aquelles que hi visqueren quan tot just començava a ser-ho.

Tot i açò, la raó de ser d'aquest escrit és una altra, explicar-vos que les troballes al subsòl de l'església no es van limitar a aquest racó sinó que la primera sorpresa la vam tenir ja amb la primera rajola que es va alçar.

Com tots i totes sabeu, una vegada començades les obres de restauració de l'església es va constatar que les rajoles estaven en molt mal estat i era necessari fer el terra nou. Com Santa Eulàlia és un Be d'Interès Cultural la llei obliga a que totes aquelles reformes que alterin el subsòl es facin amb el seguiment d'un arqueòleg, arqueòloga en aquest cas.

Les cambres subterrànies de la nau central.

La veritat és que no teníem massa clar què podríem trobar sota les rajoles i com que només s'havia de baixar el nivell 10 cm les expectatives des del punt de vista arqueològic eren poques. Va ser per açò que dia 3 d'abril es va decidir fer un sondeig i obrir un quadre d'1x1m per veure què hi havia per allà davall. I sorpresa! Davall les rajoles de tota la vida (la nostra vida) va aparèixer el negatiu d'unes d'anteriors de forma hexagonal i per davall d'aquest alguns ossos humans remenats i un registre, és a dir, un forat quadrat al terra amb tapadora de marès.

Dia 4 de maig ja s'havien alçat el 40 per cent de les rajoles de la nau central i havien sortit cinc registres, les hipòtesis sobre el seu possible contingut eren cada vegada més estrafolàries -més d'un somiava amb cambres secretes i tesors amagats-. Com que els registres no molestaven per fer el nou enrajolat no era necessari obrir-los. Tot i açò no podíem deixar passar l'oportunitat de saber quin era el seu contingut i, un cop obtingut el pertinent permís del Servei de Patrimoni del Consell Insular, vam procedir a obrir-los.

Es tracta d'antics accessos a cambres rectangulars d'uns dos metres d'alçada, en part picades a la roca i amb coberta en volta de canó que recorden molt als soterranis de les cases antigues d'Alaior. Amb la diferència que aquestes cambres eren utilitzades com a osseres i no tenen escala d'accés, de fet els ossos eren llançats des del registre del sostre i per açò es formaven munts com el que es veu a la fotografia.

La majoria de cambres van ser localitzades durant la Guerra Civil i per açò ara hi hem trobat restes de runes d'obra, llaunes i un petit tresor: part d'un diari del 27 de novembre de 1937 -un dels seus titulars deia " el mundo civilizado protesta por los criminales bombardeos de Barcelona"-.

En Barçola.

Durant tot el temps que hem estat a Santa Eulàlia hem sentit la presència constant d'un personatge il·lustre de la història d'Alaior: en Barçola. No hi ha hagut dia que una o dues persones no ens hagin demanat si l'hem trobat. Però per ara només podem dir al respecte que si hi era no l'hem trobat o com a mínim no l'hem sabut identificar. Sense el casc, l'espasa o la ferida mortal com el podríem diferenciar de qualsevol altre esquelet?

Al subsòl de les capelles del cantó dret hi ha tot un seguit de nínxols construïts amb terços de marès que ocupen els quatre costats de cada capella. En dos casos un dels terços que formaven la coberta del nínxol estava trencat i hem aprofitat per passar el braç i fer-hi una fotografia, en un cas vam poder observar un crani i restes de runa i en l'altre un taüt molt ben conservat igual que l'esquelet que l'ocupa. En definitiva, es tracta d'enterraments massa moderns per correspondre a en Barçola.

A les capelles de l'esquerre, en canvi, en molts llocs afluïa la rocamare i a la tercera capella vam localitzar dues tombes picades a la roca. La peculiaritat d'aquestes tombes en el conjunt de l'església i la seva morfologia aparentment antiga va fer que decidíssim excavar-les. Així, mentre en Domènec i n'Aleix Enrich s'encarregaven de dibuixar i documentar els registres i cambres que anaven sortint a la nau central, na Maria José León i jo mateixa vam començar a excavar aquestes dues tombes. Dins una van localitzar les restes de dos individus adults i dins l'altra tres esquelets adults un damunt l'altre separats per una capa de calç i restes de dos esquelets infantils. Tots ells van ser enterrats sense taüt, vam poder identificar les restes de dos rosaris, però no hi havia cap element que ens fes pensar que un d'aquells individus hagués estat en Barçola.

Les restes d'un antic edifici.

Un cop extretes totes les rajoles de la nau central es va comprovar que les cambres subterrànies no arribaven fins a la porta principal sinó que entre la darrera cambra i la façana quedava una franja d'uns quatre metres. Molt a prop del límit d'aquesta darrera cambra va aparèixer un mur paral·lel a la façana de l'església, davall d'una capa de calç s'intuïen les restes d'un segon mur que partia del llindar de la porta principal i moria fent cantonada amb el primer.

Amb les poques dades que teníem es feia impossible establir una hipòtesis fiable sobre l'entitat d'aquestes restes. Possiblement per defecte professional en Domènec Enrich relacionava aquests murs amb una antiga caseta d'obra, en Pere Oleo amb una església primigènia i jo amb l'halor, l'alqueria islàmica que les fonts escrites situen aquí.

Per obtenir més dades es va decidir realitzar una cata (un clot) d'1x1m al costat d'un dels murs per veure fins quina profunditat arribava, conèixer l'estratigrafia i cercar restes materials que ens donessin més pistes sobre l'origen d'aquell antic edifici. El mur va resultar ser una paret de metre vint d'alçada, amb unes pedres molt ben treballades i sense morter, molt similar als murs dels edificis d'època medieval. Els primers 30cm de la cata eren tot un remenat d'ossos humans inconnexes, per davall van aparèixer dos enterraments i encara un

altre nivell d'ossos desarticulats. Als darrers 40cm ja no apareixien restes humanes i van sortir fragments de ceràmica islàmica (Ss. X-XIII) i ceràmica postaloiòtica, com a mínim del segle II abans de la nostra era.

Paral·lelament a aquestes troballes davall de les escales de la capella del Sant Sepulcre va aparèixer un tercer mur que acabava de delimitar l'espai d'aquest antic edifici. Les dimensions tan dels murs com de l'espai que delimitaven refutava la hipòtesis de la caseta d'obra i la factura i col·locació de les pedres era més similar a les construccions medievals cristianes que a les islàmiques, però seguïem amb el dubte.

Les incògnites sobre aquest antic edifici juntament a les restes islàmiques i preromanes que sabíem que hi havia per davall els nivells d'enterraments més moderns ens van fer plantejar la possibilitat d'excavar una part de l'espai que quedava delimitat per aquests tres murs i la façana de l'edifici actual.

L'excavació arqueològica.

Però per fer una excavació arqueològica necessitàvem dues coses que a les obres de Santa Eulàlia no sobren: temps i doblers. La qüestió del temps es va solucionar amb la bona voluntat de tots els implicats manobres, arquitectes, electricistes, etc. que van fer possible que durant un més quedés lliure aquest raconet de l'església. Per una altra banda l'empresa Patrimoni Arqueològic i Cultural SL va permetre que tres dels seus arqueòlegs deixessin altres projectes i es dedicàssim amb urgència a aquesta excavació. La qüestió dels doblers semblava més complicada però, un cop plantejada la importància de les troballes al Servei de Patrimoni del Consell Insular, la Conselleria de Cultura del CIME es va fer càrrec del finançament del nostre treball. Així idò, només quedava començar.

El 5 de novembre vam començar oficialment l'excavació i ja vam poder veure com una gran part de la zona d'excavació havia estat alterada primer per la construcció de dos nínxols moderns i després per una gran rasa que van fer possiblement durant la guerra civil i que després es va reomplir amb runes. Tot i açò, vam poder identificar un estrat (un nivell de terra) on tot el material eren teules, escòria de vidre i ceràmica islàmica, el que ens fa pensar que en època islàmica en aquesta zona podria haver-hi hagut un taller de fabricació de vidre. D'altra banda vam poder veure com per a la construcció d'uns dels murs van destruir part d'aquest nivell, el que ens diu que l'antic edifici es posterior al possible taller de vidre. Dins la rasa de construcció del mur nord (el que queda dins la capella del Sant Sepulcre) va aparèixer ceràmica medieval cristiana del s.XIV-XV el que implica que quan es va construir el mur aquesta ceràmica ja existia, per tant el mur no és anterior al segle XIV, és a dir, és posterior a la conquesta catalana de Menorca. En aquest punt quedava clar que no es tractava de restes de l'antiga alqueria sinó d'un edifici posterior, però podria ser l'antiga església? L'aparició de les restes de cinc fosses d'inhumació aparentment relacionades amb aquest antic edifici així ho fa pensar. Tot i que com hem dit la investigació no ha fet més que començar.

Per acabar només queda explicar-vos com el dia abans de concloure oficialment l'excavació picat a la roca mare va aparèixer un sitjot de més de dos metres de fondària reomplert amb grans pedres al fons del qual vam trobar varies peces ceràmiques pràcticament senceres que encara estan en procés d'estudi. La

presència d'aquest sitjot i d'un mur de factura clarament preromana són les primeres evidències documentades dins els casc urbà d'Alaior d'estructures d'època, sinó talaiòtica, postalaiòtica. És a dir, podem afirmar que entorn al segle III abans de la nostra aquí dalt ja hi vivia gent!.

Elena Sintes Olives. Arqueòloga